

laatsen.
eleganter
zoulicht niet
ldt hier een
zen nimmer
g telkens
ngen, die
iets waarbij
n plek zal
dere voor-

aliëeringen

hier rond-
ellig teveel
een afge-
d voorge-

ij dat dan
later zijn
betoog te

n aan her-
den strijd
ten liggen.
deze kwes-
vrije vrien-
gaan, wat
het nr. van
er de zaak
ereleerde
spronkelijk
ook Pater
zijn legen-
er zelf er-
ag kwamen.
n de gapin-
rlingen, of
dit woord
e bewering,
had voor-

m is, vindt

de Encyclo-
ping blijven;
oorrede be-
7 Juni 1891.
den eersten
het „voor-
laard heeft
den eersten
Ik heb den
rmoed niet,
ngen plaats

cyropaedie
t door ons
n, om thans
st zijn weg-

in Deel III,
ren. Waar-
tele uitspra-
72 e.a.p.).
betreft, kun-
Rege, later
Deel II, blz.
ons de arti-
ut" 2161, 22

verscheidene
gmatiek, Het
lvinisme, en
Reformatie
r genoemde
echter mer-
preking, die
nde passages
betoog tegen
dat dus feite-
uyppers leer
laat weder-
Wij hopen
en, en laten
gemerkt is.
K. S.

dsdiensten.

ri 1935 heeft
aan een uit-
che Dagblad,
Utrecht bi-
erd. Ook van
nam dit blad
aarin de uit-
evolutionaire
nen wil. Ds
sem dan deze
meteen droe-
il der „Gere-
ze een niling,
oevige prak-
s-systeem".
t Kersten te
e A. R. partij
A. den Ouden
ond, hoe on-
ijding van Ds
de tegen hem
telijk met een

volmaakt stilzwijgen beantwoordt, of op onvol-
doende wijze beantwoordt, dat het water-naar-de-
zee-dragen is, indien men er telkens op terug-
komt in een niet direct politiek orgaan.

Er is echter een van onze trouwe anti-revolution-
nairen, een gereformeerde, die in zijn omgeving
van dergelijke klaag- en aanklaag-epidemieën
zwaar te lijden heeft, en die ons vroeg, met een
enkel woord er op in te gaan.

Ter wille van dezen lezer dit doende, merken
wij op, dat natuurlijk van een „elck-wat-wils-
systeem" geen sprake is. Er is alleen maar
hiervan sprake, dat wij geen fascisten zijn, zoo-
als de heer Kersten dat in den grond¹⁾
wel is. Door de insinuatie van het „elck-wat-wils-
systeem" blijkt de heer Kersten de gedachten-
verwarring bij zijn lezers, gelijk ook bij zichzelf,
aan te moedigen, volgens welke „beschermen"
ongeveer hetzelfde beteekent als „bevorderen".
Ieder echter, die nadenkt, weet, dat van bevo-
deren geen sprake is, doch van beschermen.
De Overheid, zoo leert de A. R. partij (zie Dr
H. Colijn „Saevius tranquillitas in undis", toelichting
op het anti-revolutionair beginsel-program, Dag-
blad en Drukkerij „De Standaard", Amsterdam,
1934, blz. 580), „de overheid is als dienaar
Gods gehouden tot verheerlijking van Gods naam
en behoort diensvolgens a. uit bestuur en wet-
geving alles te verwijderen wat den vrijen invloed
van het Evangelie op ons volksleven belemmert;
b. alle kerken of godsdienstige vereenigingen en
voorts alle burgers, onverschillig welke hun be-
lidenis aangaande de eeuwige dingen zij, te be-
handelen op voet van gelijkheid; c. zich te ont-
houden van maatregelen, die ertoe kunnen leiden,
dat steun worde verleend aan wat zich opzette-
lijk kant tegen de openbare orde en de goede
zedes; d. zichzelf als daartoe in volstreken zin
onbevoegd, te onthouden van elke rechtstreek-
sche bemoeiing met de godsdienstige ontwikkeling
der natie; en e. in de consciëntie, voor zoover
die het vermoeden van achtbaarheid niet mist en
haar uitspraak geen afbreuk doet aan de vervul-
ling van de noodzakelijke Overheidsstaak, een
grens te erkennen voor haar macht."

De heer Kersten spreekt dus onwaarheid, wan-
neer hij van de „bescherming" der bestaande
„religies", al gebruikt hij het woord niet, feite-
lijk maakt een tegemoetkomen aan die reli-
gies. Een dienst bewijzen daaraan. Een bevoe-
ding daarvan. Wat beteekent anders zijn spreken
van een „elck-wat-wils-systeem"? Wij kunnen ons
geheel vereenigen met wat Dr Colijn schrijft in
het genoemde boek, als hij opmerkt (bl. 555), dat
het anti-revolutionaire program zegt, dat „noch
voor het rijk in Europa, noch voor de Koloniën
door de overheid eene staatskerk, van wat vorm
of naam ook, mag worden in stand gehouden of
ingevoerd". Of, (blz. 556) wanneer hij zegt: „ons
program spreekt in deze woorden een ernstige
waarschuwing uit tegen het optreden van den
staat op een terrein, dat het zijne niet is". Immers:
„het komt den staat niet toe, zich in te laten met
de inwendige aangelegenheden der kerkgenoot-
schappen". „De overheid moet wel de kerk be-
schermen, maar niet haar regeren" (558).
„Wij willen" — aldus nog steeds Dr Colijn —
den staat in zijn eigen onafhankelijk recht er-
kennen, wij willen hem eeren ook om zijn eigen
arbeid, in het belang van Gods koninkrijk ver-
richt, maar wij wijzen hem terug als hij, met een
beroep op zijn vermeende onnipotentie, binnen
tracht te dringen op een terrein, dat ganschelijk
het zijne niet is" (559). Immers: „de staat is een
grijpvogel". „Het gevaar", dat de staat over de
kerk zal gaan heerschen, is „reëel" (560).

De correspondent, die mij het citaat van Ds
Kersten zond, moet weten, dat op de bedoelde
Utrechtsche vergadering door mij ter sprake ge-
bracht is, hetgeen ten aanzien van de z.g. „kul-
tuur" (daar hoort ook de godsdienst onder,
bij de heeren van de N. S. B.) is vastgesteld als
programma van de N. S. B.: „volledige gods-
dienst- en gewetensvrijheid met BESCHERMING
van den Christelijken godsdienst voor het in
EUROPA GELEGEN DEEL VAN HET RIJK"
(15). Met andere woorden: de N. S. B. wil den
christelijken godsdienst niet beschermen in
onze Koloniën. Daarop legde ik den vinger,
om te doen zien, dat de N. S. B. op dit punt
voor den christelijken godsdienst in de Koloniën
een groot gevaar beteekent.

En toen daarna een debater pleitte voor het
Mohammedanisme in Indië, daarbij blijkbaar uit-
gaande van eenzelfde gedachten-verwarring, als
waarvan de heer Kersten slachtoffer is, wees ik
er op, dat ook de Mohammedaanse godsdienst
„bescherm" wordt door de overheid, indien
zij handelt naar het anti-revolutionaire program-
ma. Natuurlijk is beschermen iets anders dan
bevorderen. Moet men dit aan Ds Kersten
nog zeggen? Of legt hij weer nevels over het ver-
stand van zijn lezers?

Laat onze correspondent nu eens aan Ds Kersten
de vraag voorleggen, wat deze zou doen, als hij,
plus Ds Zandt, en nog een partijgenoot, de macht
in Nederland in handen had. Wat zou hij dan

doen met de miljoenen Mohammedanen, die deel
uitmaken van het Nederlandsche Rijk? Als de
communisten hen verhinderen wilden, naar hun
godsdienstige overtuiging hun eeredienst te ver-
richten? Zou dan Ds Kersten dat communisme
laten begaan? Zoo hij zegt: neen, dan zien wij
geen verschil tusschen zijn „systeem" en het onze.
Antwoordt hij „ja", dan laat hij zijn „art. 36"
handhaven door wie volgens „zijn" art. 33 in dat
handhaven moesten verhinderd zijn. Hij zou die
Mohammedanen dus zelf moeten verhinderen in
het uitoefenen van hun „religie". Maar zoo zou
blijken, dat hij inderdaad fascist is. In zijn
theorie is hij dat op dit punt allang tegen
Willem van Oranje en vele vaders in. Maar
in de praktijk zou het dan ook gebleken
zijn. Intusschen geloof ik er niets van, dat
Ds Kersten aan die miljoenen Mohammed-
anen bescherming weigeren zou. Hij zou hun
„religie" niet hinderen, zoolang zij zich houden
op hun eigen terrein. En daaruit blijkt, dat Ds
Kersten wel klaagt over anderen, maar in het
wezen der zaak zijn klachten dadelijk verlooch-
nen zou, indien hij inderdaad iets in de regeering
te vertellen had. Men vergeet niet, dat in Indië
„op de ingezetenen, dus ook op de Mohammed-
anen, een beroep werd gedaan om medewer-
king te verleenen aan het bestuur van het land"
(Dr Colijn, 555).

En ten slotte: Ds Kersten heeft de grondwet
bezworen. Dan moet hij niet den schijn aannemen,
alsof zij, die de grondwet in dit stuk handhaven,
zulke groote ketters zijn. Want als zij dat zijn,
dan is hij het ook.

Heel het verhaal van Ds Kersten is een stukje
onwezenlijkheid. Naar een bekend recept, helaas.
K. S.

Gedenkboek Afscheiding.

Bij de firma Kok te Kampen is, onder den titel
„Van 's Heeren wegen", deze week verschenen het
Gedenkboek inzake de herdenking der Afscheiding
te Utrecht op 10, 11 en 12 October j.l. Het is
een uitgave van het Comité tot Herdenking van
de Afscheiding. Men vindt er een volledig verslag
in van al de samenkomsten, den volledige tekst
der redevoeringen, die gehouden zijn, plus ook
een verhaal en een foto van de tentoonstelling,
met de zeer instructieve openingsrede van Prof.
Dr A. Goslinga. Het geheel is voorts verzorgd
door Ds J. D. Boerkoel, die de verschillende
redevoeringen heeft ingeleid en uitgeleid door
een bijzonder prettig geschreven verslag. Ook de
toespraken welke in de middagvergadering van
den eersten dag gehouden zijn, worden in ex-
tensio vermeld, benevens de discussies van den
tweeden dag, eenigszins aangevuld door een op-
merking aan het slot, ter aanvulling van hetgeen
in de discussies naar voren gekomen is. Ook zijn
verantwoord de gehouden collecten, welke be-
stemd zijn voor het doel, dat het Comité be-
oogde, en waaromtrent in de missie van de
Synode van '33 nadere mededeelingen zijn ge-
geven. De opgaven zijn leerzaam, sommige door
de grootte, van de bijdragen, andere door de
kleinheid, en sommige door de afwezigheid.
Bovendien zijn foto's opgenomen van de kerk te
Utrum, de tentoonstelling, Dr K. Dijk, onder-
geteekende, Dr H. Colijn, Prof. Grosheide, Dr C.
Bouma, Ds J. G. Feenstra en Dr G. Keizer. Het
geheel is uitgevoerd op zeer mooi papier, telt
216 bladzijden, en bevat zeer instructieve bijdra-
gen, die omtrent de Afscheiding, geschiedenis en
haar betekenis zeer veel bevatten, dat men
weten moet.

Wij hopen, dat dit boek niet alleen door kerke-
raden — al was het alleen maar om die collecten
— maar ook door zeer veel particulieren zal
worden gekocht. Het is een prachtige uitgaaf, die
met name ook door de pittige beschrijving van
Ds Boerkoel met smaak zich laat lezen, en on-
getwijfeld niet alleen voor de bezoekers van de
herdenkingsvergaderingen en voor de zeer vele
radio-luistelaars, maar ook voor elk, die het
gereformeerde leven en de geschiedenis der Ge-
reformeerde Kerken kent, wel van de grootste
betekenis is.

K. S.

Arthur van Schendel, De Waterman.

Tot de vragen over boeken, die in de artikelen-
reeks van de laatste weken aan de orde zijn ge-
weest, behoort er nog een, die ik gaarne in deze
serie betrekken wil. Het afdoen van enkele andere,
die mij later hebben bereikt, volgt dan D.V. na
de bespreking van intusschen nieuw-ingekomen
boeken.

De bedoelde vraag betreft het boek van Arthur
van Schendel „De Waterman". Ze raakt eigen-
lijk twee punten, die ik duidelijkheidshalve aldus
meen te kunnen formuleren: „Wat heeft de
Auteur met dit boek bedoeld" en „is de secta-
rische strooming, die een van de belangrijke ele-

menten is van den roman, een historische, dan
wel een door den Schrijver verdrichte?"

Ten aanzien van het eerste punt komen we
m.i. verder, als we de plaats van het boek in het
geheel van Van Schendels werkzaamheid bepalen.
En dan lijkt mij die plaats deze, dat enerzijds
„De Waterman" is de pendant van „Het Fregat-
schip Johanna Maria", want de droomende zwer-
ver is weer hoofdfiguur en water en wijde hemel
zijn weer het décor. Aan den anderen kant echter
grijpt de roman terug op Van Schendels vroegere
werk, dat steeds op den grondslag van histo-
rische verbeelding is gebouwd: Maarten Rossaert,
de Waterman, leeft in den tijd van de Fransche
overheersching, bij het begin van de vorige eeuw.
Het zijn dus de bekende elementen van de Van
Schendel-literatuur, die de architectuur van dit
boek vormen en ze zijn weer aangewend op die
rustige, klare wijze, die het kunstenaarschap van
dezen auteur vóór alles kenmerken. De plaats
van het boek in het geheel van het breede oeuvre
van den Auteur is daarom die van samenbinding
der componeerende bestanddeelen en daarin ligt —
het is in 't verloop van deze artikelenreeks een en
andermaal opgemerkt — een belangrijk waarde-
element.

De bepaling van deze plaats brengt ons nader
bij de bedoeling van den roman.

Evenals „Het Fregatschip Johanna Maria" is
„De Waterman" winst- en verliesrekening van het
leven¹⁾, levensphilosophie op de basis van levens-
verhaal. En ook in zoverre wordt de lijn van dat
boek voortgezet, dat ook hier het ietwat vage en
abstracte van vroeger werk (men denke b.v. aan
„Een Zwerper verliefd" e.d.) heeft plaats ge-
maakt voor een duidelijk realisme, een werkelijk-
heid, die aan het algemeen-menschelijke ontspruit
en daarom van en voor alle tijden is.

In het begin van het verhaal wordt verteld,
hoe Maarten Rossaert er getuige van is, op een
wintermiddag, als hij dwaalt over de uiterwaard
van de Merwede, dat een Fransche douanier, die
op post staat voor de schans, wordt doodgescho-
ten en het lijk in de rivier wordt geworpen. Dat
tooneel, door den jongen van vlakbij gezien, maakt
een onverwoestbaren indruk op hem. Het geheim,
dat de rivier verbergt, is zijn geheim geworden
en de verandering, die daardoor zich in hem vol-
trekt, is groot. Daarbij komt dat hij in voortdu-
rend conflict leefde met zijn omgeving, door zijn
starre onverzettelijkheid en wonderlijke gesloten-
heid. Voortaan is hij een voor ieder onbegrijp-
elijke, die het goede, dat men met hem voor heeft,
niet ziet of niet zien wil. De lezer, die de ont-
wikkeling van den jongen meemaakt, begrijpt hem
beter. Die verstaat, dat de diep-inkerende erva-
ringen, die na den moordavond in korte opvol-
gingen zich aan den jongen opdoen (hij heeft bij
een zwaren ijsgang zijn moeder voor 'z'n oogen
zien verdrinken, heeft de verschrikkingen van
een cholera-epidemie en een bombardement mee
doorleefd) een crisis bij hem teweegbrengen en
dat hij daardoor is de eenzame doolaard, de
zwerper, die geen rust vinden kan, in onvrede
met zijn familie en mistukt in een veelbelovende
carrière. Nadat hij als dijkwerker een tijdlang ge-
zwoegd heeft in de uiterwaarden (speliende kinde-
ren hebben hem tijdens dat werken den naam van
„De Waterman" gegeven) wordt hij schipper. En
dan zwerft hij rond op de Hollandsche wateren,
eerst met zijn vrouw, later, als het verdrinken
van hun eenig kind haar naar den vasten wal
heeft doen vluchten, alleen, slechts vergezeld van
zijn trouwen hond.

Voor een deel heeft zijn onvrede een socialen
inslag — hij heeft zich niet kunnen schikken
in het gareel, waar men hem in spannen wilde —
maar vooral is ze geestelijk van karakter. De
streng-orthodoxe sfeer van zijn ouderlijk huis
heeft hem met wrevel vervuld en de moelijk-
heden, die aan een huwelijk met een Roomsche
meisje in den weg stonden — moelijkheden, die
hij intusschen heeft genegeerd, door er welbewust
overheen te stappen — zijn oorzaak geworden,
dat hij zich geheel van de godsdienstige begrip-
pen van zijn opvoeding heeft afgekeerd. Hij voegt
zich, als hij met den turkschipper Wuddink in
aanraking is gekomen, bij een soort van ideel-
communistiche secte, die omtrent bezit, huwelijk,
arbeid, allerlei zonderlinge opvattingen is toe-
gedaan, geraakt daardoor in de beproevingen van
vervolging, gevangenschap, executieven verkoop
van zijn schip, en in vele andere zware zorgen.
Dat alles brengt hem in geestelijke verwikkel-
ingen, waarin zijn droomersnatuur verstrikt
raakt. De vraagstukken van gewetensvrijheid,
weerloosheid, plicht en zede, recht en onrecht,
godsbetuur en vaderlijke, worden hem don-
kere problemen, die hem geen uitzicht meer
laten. Als zijn vrouw is gestorven, laat hij zich
wegzinken in het water, 'teenig vertruste, dat
hem is gebleven.

Met de fijnheid, die Van Schendel eigen is, is
het gegeven bewerkt, en de zuiverheid, waarmee
de gemoedsgesteldheid van den Waterman is ge-

¹⁾ De belangstellende lezer vindt dit aangetoond in mijn „Tien-
jaren-Oogst", pag. 79 vlgg. In 't bijzonder zou ik den steller van
de thans behandelde vragen naar die bladzijden willen verwijzen.
Ze geven antwoord op andere punten in zijn brief, die ik daarom
nu voorbijga.

peild, maakt het boek diep-menschelijk en warm. Daarbij heeft de stijl een klaarheid en de beelding een beheersing, is de conceptie evenwichtig en de waarneming scherp, dat het als een kunstwerk van groote literaire waarde is gestempeld. En dan is vooral ook een verdienste, dat het boek zoo door en door Hollandsch is, dragend, gelijk inderijd een recensent schreef, „al de kenmerken van den Hollandschen volksaard: eenvoud en soberheid, vroomheid en liefde voor den geboortegrond. De beschrijving van het Hollandsche landschap en de Hollandsche rivieren, beurtelings bij kalm zomerweer en bij watersnood, is in haar soberheid te welsprekender. Van Schendel ziet Holland als weinigen het zien.”

Heel duidelijk — en hier kom ik terug op het eerste punt van de vraag, die tot dit artikel aanleiding is — is derhalve, dat Van Schendel ook in dit boek weer opmaakt de winst- en verliesrekening van het leven, anders gesteld, maar in wezen precies gelijk aan de besomming, die hij in „Het Fregatschip Johanna Maria” daarvan gaf. Maar daarmee zijn er ook dezelfde bezwaren, die aan een ten volle waardeeren in den weg staan. Want ook hier komt de winst- en verliesrekening op een deficit uit. De uitkomst van deze levensphilosophie is die van armoede, van volstrekt gemis aan eenigen blijvenden steun, eenige wezenlijke kracht. Het uitzicht-looze, donkere, verlatene van den geslingerden zoeker, dat hem in zelfmoord doet eindigen — de ensceenering daarvan is zoo, dat men den opzet nauwelijks merkt — is consequentie van de innerlijke conflicten, die hem hebben verteerd, omdat hij zich in twijfel-zucht afwendde en eigen wegen ging. De Schrijver echter legt de oorzaak in de problemen, waarop hij gestuit is en in de omstandigheden, die deze problemen tot benauwungen hebben gemaakt. In dit laatste is het boek geheel een vrucht van dezen tijd, want die geesteshouding heeft de signatuur van het moderne denken, dat de moeilijkheden van ethisch-religieuze aard, waar het voor blijft staan, irrationeel verklaart, en de oorzaak van alle levensproblemen. Maar daarin is het ook een boek, dat een christen niet kan waardeeren, al ziet en erkent hij de superieure qualiteiten die het heeft als literaire schepping.

Wat betreft het tweede punt, dat in de vraag besloten ligt, of n.l. de seclarische strooming, die geteekend, uitvoerig geteekend, wordt in haar ideeën en practijken, een historische dan wel een verdichte is, kan geantwoord worden, dat historie daarin met verdichting verweven is. Het seclarisch bewegen alszoodanig is historisch: 'tis dat van de z.g. Zwijndrechtsche Nieuwlichters, een merkwaardige en veelszins nobele gemeenschap, die aan haar tijd ver vooruit was en daarom niet werd verstaan. De gedenkschriften van Maria Leer, die — ik meen in 1892 — zijn uitgegeven door iemand, die zich D. N. Anagrapheus noemde, bevatten allerlei materiaal, dat voor de kennis van deze strooming van beteekenis is. Blijkbaar heeft Van Schendel Anagrapheus' boek bestudeerd. Verwantschap daarmee is in zijn Waterman-beschrijvingen althans duidelijk op te merken en de figuur van schipper Wuddink herinnert sterk aan die van Stoffel Muller, het hoofd van de Nieuwlichters. Aan den anderen kant echter zijn er zoodanige afwijkingen in het beeld, dat hij geeft van de beweging, afwijkingen, die geheel liggen in de psychische gesteldheid van den Waterman, dat de onderstelling grond heeft, dat verdichting met de historische feiten verweven is. Dat neemt echter geenszins weg, dat men uit den roman een tamelijk wel betrouwbaar beeld zich vormen kan van wat de secte der Nieuwlichters is geweest. Want Van Schendels verdichting is hier, zooals altijd, op de basis van het historische ontwikkeld.

C. T.

III ZIELKUNDE III

Zelfkennis.

I.

Gelijk wij in een vorig artikel zagen is zelfkennis voor de vorming der persoonlijkheid een eerste vereischte.

Er wordt in onzen tijd met het woord „zelfkennis” min of meer gecoquetteerd.

Maar men bedoelt dan veelal eigenlijk iets anders dan zelfkennis. Feitelijk komt de moderne zelfkennis neer op de „zelfkennis” van het coquette juffertje, dat zich zelf van alle kanten in den spiegel bekijkt. Zij draait, zij wendt, zij keert zichzelf, schept er een behagen in elk onderdeel van haar gelaatstrekken, elke beweging van haar slanke lichaam op zichzelf te bekijken. Haar doel is niet de eigenlijke zelfkennis, maar zelfbehaagen. En zelfs wanneer zij een minder edel trekje ontdekt in haar gelaat, of een onregelmatigheid in haar figuur, dan heeft zij de neiging zichzelf ook daaraan nog groot en interessant te maken.

De geraffineerdste manier om dat te doen is deze, dat zij sentimenteel wat gaat klagen over „wat de natuur haar onthouden heeft” of over „het aketietje, waarmee moeder natuur haar heeft opgescheept”.

Zoo doen ook de menschen, die op moderne wijze zelfkennis zoeken.

Zij zijn voortdurend met zichzelf bezig, „halen zichzelf uit elkaar” zooals ze zeggen. Ook hier is het doel een zeker zwelgen in het genot om steeds weer zich zelf te zien en met zichzelf bezig te zijn. In den diepsten grond wordt deze „zelfkennis” gedreven door zelfzucht en ijdelheid. Meermalen is het bovendien zoo, dat de grondtendenz van deze schijnbare neiging tot zelfkennis geen andere is, dan deze, dat men voortdurend weer graven wil in de mijngangen van eigen hartstocht en in de diepten van eigen vleeschelijke lusten.

Een gepopulariseerd Freudianisme, dat zich overigens om den wetenschappelijken kant van het geval allermint bekommert, heeft in den loop der jaren in dit opzicht ontzagelijk veel kwaad gesticht.

Uiteindelijk heeft het ook in het gunstigste geval de menschen niet verder weten te brengen, dan dat zij kijken naar zichzelf. Tot zelfkennis bracht het niemand.

Want zelfkennis beteekent naar zijn eigenlijken zin ook zelfbeoordeeling.

En ons zelf beoordeelen kunnen wij alleen, wanneer wij normen hebben waarnaar wij oordeelen.

Zelfbeoordeeling nu brengt, wanneer wij dat doen aan de hand van normen, die de mensch zelf heeft uitgedacht, steeds een eigenaardige moeilijkheid mee. Immers, de normen die de mensch zelf uitdenkt zijn ontsproten aan het brein van een gebrekkigen mensch of aan de breinen van een groot getal gebrekkige menschen. Het moet echter duidelijk zijn, dat een veelheid van tekorten nimmer een plus geven kan; dat de gemeenschap nooit kan geven een basis voor het gedrag van den enkeling; dat de totaliteit van individuen, die zichzelf moeten beoordeelen, nooit geven kan het richtsnoer, waarnaar de enkele individu zich moet richten. Immers, in het kader van de zelfkritiek ligt onmiddellijk de tendenz naar de kritiek over den ander. De drang, die er op den individueelen mensch geëfend wordt om zich aan het oordeel van de massa, van de gemeenschap te onderwerpen, verliest al dadelijk haar kracht, haar gewicht, doordien bij de vermaning om zich te onderwerpen de enkeling de neiging heeft zich te verweren door een aanval op het tekort, dat er bij anderen, ook bij de som van de individuen, die wij de samenleving noemen, aanwezig is.

Vandaar dan ook dat men bij de zelfkennis, die niet kent de normen, die ontleend zijn aan buiten en boven den mensch staand gezag, steeds gevaar loopt op twee klippen te verzeilen.

OF men strandt op de klip van de revolutionaire houding, waarbij de mensch eigen „Trieb”, eigen hartstochten, eigen gevoelens wil laten heerschen en als uitsluitend gezaghebbend wil laten erkennen; men wordt consequent individualist; en men loopt ernstig gevaar ten gronde te gaan in een zekere zelfverheerlijking, zelfadoratie, een zelfvergoding, waarbij alle rechte zelfkennis sterft, wijl men nog slechts zelfaanbidding heeft overgehouden.

OF men vervalt op de klip van het eenzijdig verheerlijken van de normen, die stammen uit het maatschappelijke leven. Maar ook bij die houding gaat tenslotte de persoonlijkheid onder. Dit standpunt toch is niet anders te handhaven, dan bij de gedachte, dat niet alleen de normen product zijn van de samenleving, maar dat ook wijzelve, zooals wij zijn, uit den aard van de samenleving en uit de typische structuur van de gemeenschap onze eigenaardigheden en onze speciale eigenschappen hebben verworven. De samenleving toch wordt bij deze opvatting niet alleen bron der kennis, maar ook bron van de feiten.

En is men eenmaal zó ver, dan moet men vanzelf weer één van tweeën doen: of men moet zich uiteindelijk met al de levensinstincten, die er in het geplaagde hart nog over zijn tegen die „ellendige” samenleving gaan verzetten, zijn insufficiënte gevoelens tegen die samenleving gaan afreageren en in anarchistische of revolutionaire houding zijn troost zoeken — of men moet pessimist worden, men moet klagen over de mislukkingen van het eigen leven, over het droevige lot van ons, arme stervelingen, op aarde.

In beide gevallen is er noch van zelfkennis, noch van een gevormde persoonlijkheid sprake. Het leventje dat begint in het teeken van het versje:

„Wie telkens in den spiegel ziet en zich met
schoonheid vleit,
„Beseft de ware schoonheid niet, maar streeft
naar ijdelheid.”

eindigt met de bange klacht:

„k Ben met mijn haat door het leven gegaan.
„Hij had een purperen mantel aan,
„En onder dien mantel een kleed van rouw
„Als het sleepend gewaad van een weduwwrouw.”

Beets wist het al:

„Gij klaagt: „Het leven heeft niets goeds,”
„Nadat g' U eerst met volle teugen
„Door zin-genieting liet verheugen.
„Is dat ook haarpijn na de roes?”

De echte zelfkennis heeft steeds behoefte aan normen, die hun oorsprong vinden buiten het feitelijke leven: normen die hooger zijn dan de mensch.

Daarom is echte zelfkennis alleen daár mogelijk, waar de mensch zichzelf leert zien in den spiegel van Gods wet.

Bij deze zelfkennis is zelfbeoordeeling mogelijk. Deze zelfbeoordeeling kan zelf veroordeeling zijn, zonder dat de mensch in pessimisme vervalt. Immers, behalve de zelfveroordeeling leert Gods wet ook de ideaalstelling, wijl zij een ideaal in zichzelf heeft.

Zooals de ouden zeiden wordt het nog voortdurend verstaan: Gods wet is niet alleen een stok die ons neerslaat, maar is ook een staf waarbij wij kunnen wandelen.

Dit wandelen is dan alleen weer mogelijk voor hem, die heeft leeren zeggen: Ik vermag alle dingen door Christus, die mij kracht geeft.

De basis van de zelfkennis wordt alzoo gevormd door de mogelijkheid van de zedelijke zelfbeoordeeling.

Maar hiermede zijn wij er nog lang niet. God werkt middellijk en wij zullen ook ten opzichte van onszelf en van het proces, dat ons eigen leven door moet maken, de middelen moeten gebruiken, waarover God ons de beschikking geeft. En het middel tot regelmatige en getrouwe zelfbeoordeeling is in de eerste plaats zelfkennis. Zelfkennis bij het licht van Gods wet, dat wil dus zeggen: zelfkennis in den zedelijken zin, maar zelfkennis ook in den algemeenen en feitelijken zin. Want de zelfkennis in den zedelijken zin wordt gedragen door de zelfkennis in feitelijken zin. Immers, een mensch komt in den regel niet tot de beoordeeling „dit is slecht van mij”, indien hij niet bij zichzelf heeft nagegaan de eigenlijke motieven, die er achter zijn daden liggen.

Het is, wanneer wij oppervlakkig denken en handelen, zeer gemakkelijk om met een schijn van recht onszelf te handhaven.

Eerst wanneer wij dieper op de dingen zijn ingegaan, wanneer wij onze eigen houding zijn gaan analyseeren, wanneer wij het terrein van ons eigen zielebeweeg in zijn samenhangen en tendenzen zijn gaan kennen, eerst dan zijn wij in staat om te zien hoe wij werkelijk zijn.

Maar al te gemakkelijk toch zijn wij met een fantasiebeeld van onszelf tevreden.

Er zijn tientallen menschen, die zichzelf houden voor open en eerlijk en oprecht, en die toch in feite niet zichzelf kennen en daarom ook niet ingelicht zijn over de werkelijke motieven, die in hun leven werkzaam zijn.

Er zijn vele menschen die hun eigen gedrag, hun eigen strevingen en neigingen stellen naast de eischen van de Schrift, en dan diep in hun ziel overtuigd zijn, dat zij op den goeden weg zijn, dat zij in den meest objectieven zin het heil van de zaak des Heeren zoeken, en die toch op een doolweg zijn, omdat zij er nimmer toe kwamen de diepte van hun eigen hart te peilen en de verborgen roerselen van hun gemoed te toetsen.

Daarom moet het onze bede zijn, dat God ons bij dit zelfonderzoek leide.

Zóó heeft ook de psalmist het geweten:

„Beproef me en zie of mijn gemoed
„Iets kwaads, iets onbehoorlijks voedt.”

En zoo kan de belijdenis worden uitgesproken:

„Gij kent mij, Gij doorgrondt mijn daan.”

De rechte zelfkennis is dan ook alleen daar, waar de ernstige poging is om eigen daden zoo diep mogelijk te peilen.

Daarover een volgende maal meer.

J. W.

VAKWETENSCHAP EN PRAKTIJK

Sophocles' Antigone.

IV.

Het kan van belang zijn in verband met het vroeger besprokene een oogenblik bij sommige der figuren van dit drama stil te staan.

Antigone. Om met Heymans te spreken: een gepassioneerde. Sterke emotionaliteit, activiteit en secundaire functie (getuige haar zwoegen onder den familievloek). Haar heftigheid, „dyscolisme”, intolerantie, familiegevoel zijn eenige sprekende indicieën. Het is een onvergetelijke verschijning van haast bovenmenselijke proporties.

Toch mogen we het echt Heidensche in haar niet voorbijzien, wat veel gebeurt. J e b b vergelijkt

haar met een offerhulde v tenderness, ffection”. En

Nu kan m gone's piëte niet de betr schoonheid zooals haar roerend hun de liefdeloo spiegelt zich haar ten dez jegening van nen schijn v zin zullen c we verder „nicht sub jektive Bin

Antigone pogingen af

Zwijgend Mij wezen

of, in de se Ik haat di en: Vraag

Dezelfde had aan de : zoo dachten

zuster voor maar niets alles wat ze kan de vuur

Voor raac Haemon; w zou vs 572 schreven, d

voor wat wi „Het was een. Een an zelfzuchtige deloos geste

Doch niet

Weer een hooger geri menschelijke woord kom

Het komt gone, of alth voor Haem

phocles slec tisch motif Poesie wid

menschliche führen”. (C gende Punk

liefde met zielegroothe het derde

razen”? Zoo gone's raad zegt dat ha

phocles' on liefde tusse duidelijker

pen) passag begrafenis of kind. In

We const voor Ismen

Helleensche gevoel. Een beeltenis t

onderhoud

Dit is het Ja, mij

Aan dit naar een e

En toch, b Verwerv

Graf te be

Vandaar (470) Maar i

aangewezen Antigone's

moelijk zu deze inzink

drukken, a der figuur

eerst het st de ruïneer

wend mens aangrijpt, i

ons door h

Zoo wa wereld is de

is de Logi deze schep

Het moge Antigone d

absolutisme

10) Gesteld een verschil